

Viola Ardone

EL TREN DELS NENS

VIOLA ARDONE
EL TREN
DELS NENS

Traducció d'Alba Dedeu

COL·LECCIÓ CLÀSSICA

TÍTOL ORIGINAL: *IL TRENO DEI BAMBINI*

PRIMERA EDICIÓ: OCTUBRE DEL 2020

© GIULIO EINAUDI EDITORE S.P.A., 2019

PUBLICAT SOTA L'ACORD ESPECIAL AMB VIOLA ARDONE CONJUNTAMENT AMB ELS SEUS AGENTS

DEGUDAMENT NOMENATS ALFERJ E PRESTIA S.N.C. - AGENZIA LETTERARIA

I THE ELLA SHER LITERARY AGENCY (WWW.ELLASHER.COM)

© DE LA TRADUCCIÓ: ALBA DEDEU, 2020

© EDITORIAL PLANETA, S.A. / SEIX BARRAL, 2020

© COLUMNNA EDICIONS, LLIBRES I COMUNICACIÓ, S.A.U., 2020

AV. DIAGONAL, 662-664 - 08034 BARCELONA

ISBN: 978-84-664-2681-7

DIPÒSIT LEGAL: B. 10.569-2020

www.columnnaedicions.cat

AMB LA COL·LABORACIÓ DEL DEPARTAMENT DE CULTURA

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats.

El paper utilitzat per imprimir aquest llibre està qualificat com a ecològic i procedeix de boscos gestionats de manera sostenible.

La mare al davant i jo al darrere. Pels carrerons dels Quartieri Spagnoli la mare camina de pressa: cada pas seu en són dos de meus. Miro les sabates de la gent. Sabata en bon estat, un punt; sabata foradada, perdo un punt. Sense sabates, zero punts. Sabates noves, una estrella. Jo de sabates meves no n'he tingut mai, porto les dels altres i sempre em fan mal. La mare diu que camino de tort. No és culpa meva. Són les sabates dels altres. Tenen la forma dels peus que les han dut abans que jo. Han agafat els seus hàbits, han fet uns altres camins, uns altres jocs. I, quan m'arriben a mi, què en saben, de com camino jo i d'on vull anar? S'hi han d'acostumar a poc a poc, però mentrestant el peu em creix, les sabates em queden petites i ja hi tornem a ser.

La mare al davant i jo al darrere. No sé pas on anem, ella diu que és pel meu bé. En realitat es tracta d'alguna cosa desagradable, com amb els polls. És pel teu bé, i vaig acabar amb el cap pelat. Per sort, al meu amic Tom-

masino també li van deixar el cap pelat pel seu bé. Els nostres companys del carreró es burlaven de nosaltres, ens deien que semblàvem dues calaveres sortides del Cimitero delle Fontanelle. En Tommasino al principi no era amic meu. Una vegada el vaig veure pispant una poma de la parada d'en Capajanca, el verduler que té el carro a piazza Mercato, i allavòrens vaig pensar que no podíem ser amics, perquè la mare Antonietta em va dir que nosaltres érem pobres, sí, però lladres, no, perquè si ho fóssim seríem uns perdularis. Però en Tommasino em va veure i va robar una poma per a mi, també. Com que la poma jo no l'havia robat, sinó que era un regal, me la vaig menjar, i la veritat és que em moria de gana. A partir d'aquell moment ens vam fer amics. Amics gràcies a les pomes.

La mare camina pel mig del carrer sense mirar en cap moment a terra. Jo arrossego els peus i sumo els punts de les sabates per fer-me passar la por. Compto amb els dits fins a deu i després torno a començar. Quan arribi a deu vegades deu passarà alguna cosa bona, el joc va aixins. La cosa bona de moment no ha passat mai, potser perquè he comptat malament els punts. A mi els números m'agraden molt. Les lletres, en canvi, no: quan estan soles les reconec, però quan es barregen per fer les paraules em confonc. Diu la mare que jo no he de pujar com ella, i és per això que em va fer anar a l'escola. Jo hi vaig anar, però no m'hi vaig trobar a gust. En primer lloc, els companys xisclaven i tornava a casa amb mal de cap, l'aula era petita i feia pudor de peus suats. A més a més, m'havia de quedar tota l'estona quiet i callat rere un pupitre dibuixant uns palets. La

mestra tenia la barbeta sortida i parlava papissot, i qui se'n reia rebia una plantofada al cap. Jo en cinc dies en vaig rebre deu. Les vaig comptar amb els dits com els punts de les sabates, però no vaig guanyar res. O sigui que a l'escola no hi vaig voler tornar.

La mare no estava contenta, però va dir que almenys havia d'aprendre un ofici, i em va enviar a fer de drapaire. Al principi m'agradava: s'havia de córrer amunt i avall tot el dia recollint draps vells casa per casa, o bé treure'ls de les escombraries, i portar-los a la parada d'en Capa 'e fierro al mercat. Passats uns quants dies, però, tornava tan cansat a casa que trobava a faltar les plantofades de la mestra amb la barbeta sortida.

La mare s'atura davant un edifici gris i vermell amb les finestres grosses.

—És aquí —diu.

Aquesta escola em sembla més bonica que la d'abans. A dins hi ha silenci i no se sent pudor de peus. Pugem a la segona planta i ens fan esperar en un passadís, en un banc de fusta, fins que una veu diu: «El següent». Com que no es mou ningú, la mare entén que els següents som nosaltres, i entrem.

La mare es diu Antonietta Speranza. La senyoreta que ens esperava s'apunta el nom en un full i diu:

—Només us ha quedat això, a vosaltres, l'esperança.

Allavòrens jo penso: ja està, ara la mare girarà en rodó i ens en tornarem a casa. Però no.

—Vós claveu plantofades, mestra? —li pregunto, i em tapo el cap amb els braços per si de cas.

La senyoreta riu i m'agafa la galta entre el pols i l'índex, però sense pessigar.

—Seieu —diu, i nosaltres seiem al seu davant.

La senyoreta no s'assembla gens a l'altra, no té la barbata enfora, sinó un somriure bonic amb totes les dents blanques i rectes, els cabells tallats curts, i porta pantalons com els homes. Nosaltres ens quedem callats. Diu que el seu nom és Maddalena Criscuolo i que potser la mare es recorda d'ella, perquè va combatre per alliberar-nos de l'opressió dels nazis. La mare assenteix amb el cap, però és clar com l'aigua que és la primera vegada que en sent parlar, d'aquesta Maddalena Criscuolo. La Maddalena ens explica que aquells dies va salvar el pont del barri de Sanità, perquè els alemanys volien fer-lo esclatar amb dinamita, i és per això que al final li van donar una medalla de bronze i un certificat. Jo penso que hauria valgut més que li donessin sabates noves, perquè en porta una de bona i una de foradada (zero punts). Diu que hem fet bé d'anar-la a veure, que molta gent se'n dona vergonya, que ella i les seves companyes han hagut de trucar casa per casa i convèncer les mares que era una cosa bona, per a elles i per als seus fills. Que els han tancat moltes portes als nassos i fins i tot els han dit algun insult. Jo m'ho crec, perquè sovint a mi també m'insulten per l'esquena quan vaig a demanar roba de segona mà. La senyoreta diu que hi ha moltes persones decents que han confiat en elles, que la mare Antonietta és una dona valenta i que al seu fill li està fent un regal. Jo de regals no n'he tingut mai, excepte la vella capsa de costura on he guardat tots els meus tresors.

La mare Antonietta espera que la Maddalena aquesta acabi de parlar, perquè xerrar no és el seu fort. L'altra

diu que als nens se'ls ha de donar una oportunitat. Jo preferiria que em donés pa amb sucre i ricotta. En vaig menjar una vegada a la festa d'uns americans, on havia entrat d'esquitllada amb en Tommasino (sabates velles: perdo un punt).

La mare es queda callada, o sigui que la Maddalena continua parlant, i diu que han organitzat uns trens especials per portar els nens cap allà dalt. Allavòrens la mare respon:

—Però n'esteu segura? Aquest d'aquí, el veieu?, és un càstig diví!

La Maddalena diu que al tren hi faran pujar molts altres nens, no pas a mi i prou.

—O sigui que no és una escola! —dic jo, que per fi ho he entès, i somric.

La mare Antonietta no somriu.

—Si tingués una alternativa no seria aquí, aquest és l'únic fill que tinc, vejam què heu de fer.

Quan ens en anem, la mare camina sempre al meu davant, però més a poc a poc. Arribem a la parada de les pizzes. Cada vegada que hi passem, jo me li agafo a la roba i no paro de plorar fins que em cau un clatellot. Ella s'atura.

—De *cicoli* i ricotta —diu al jove rere el taulell—. Només una.

Aquest cop no he demanat res i penso que, si la mare em vol comprar una pizza fregida a mig matí per iniciativa pròpia, és que ha de passar alguna cosa desagradable.

El jove embolica una pizza groga com el sol i més grossa que la meva cara. Jo l'agafo amb totes dues mans

per por que em caigui. Està calenta i fa bona olor, la bufo i l'olor de l'oli m'entra pel nas i per la boca. La mare s'ajup i em mira fixament.

—Bé, tu també ho has sentit. Ara ja ets gran, estàs a punt de fer vuit anys. La nostra situació ja saps quina és. Em neteja l'oli de la cara amb el dors de la mà.

—Deixa-me-la tastar a mi, també.

I amb un pessic en trenca un tros. Després s'incorpora i ens en anem a casa. No pregunto res i començo a caminar. La mare al davant i jo al darrere.

D'allò de la Maddalena no se n'ha parlat més. Jo em pensava que potser la mare se n'havia oblidat o havia canviat de parer. Uns quants dies més tard, però, ve a casa nostra una monja, la fa venir el pare Gennaro. La mare l'espia per la finestra.

—I ara què vol, aquesta monja?

La monja truca una altra vegada, i allavòrens la mare deixa la labor i va a obrir, però només obre una esclotxa, de tal manera que l'altra només hi pot ficar la cara, que té tota esgrogueïda. La monja demana si pot entrar, la mare fa que sí amb el cap, però és evident que no en té gens de ganes. La monja diu que la mare és una bona cristiana, que Déu veu a tothom i totes les coses, i que els nens no pertanyen ni a les mares ni als pares, són fills de Déu. El que volen aquelles comunistes és que agafem el tren per anar a Rússia, on ens tallaran les mans i els peus i ja ens hauran vist prou. La mare no respon. En sap molt, d'estar-se callada. Al final, doncs, la monja s'empipa i se'n va. Allavòrens jo pregunto:

—Però és veritat que em vols fer anar a Rússia?

Ella torna a agafar la labor i comença a parlar sola:

—Però quina Rússia ni quins romanços... Jo no conec ni els feixistes ni els comunistes. Tampoc no conec ni els capellans ni els bisbes. —La mare amb els altres parla poc, però amb ella mateixa parla més—. Fins ara només he conegut la gana i el cansament... Ja la voldria veure, aquesta monja, sense un home al costat i amb un fill... És fàcil parlar, quan no es tenen fills. Però on era, ella, quan el meu Luigino es va posar malalt?

En Luigi era el meu germà gran i, si no se li hagués acudit la mala idea d'agafar asma bronquial quan era petit, ara tindria tres anys més que jo. Per això quan jo vaig néixer ja era fill únic. La mare no l'esmenta gairebé mai, però en té una foto sobre la calaixera amb una espelma al davant. La història me la va explicar la Zandragliona, que viu als baixos del davant i és una bona dona. A la mare allò la va fer patir tant que tothom es pensava que no es recuperaria. Però allavòrens vaig néixer jo i ella es va posar contenta, tot i que jo no la poso tan contenta com ell. Si fos aixins, a mi no m'enviaria pas a Rússia.

Surto de casa i me'n vaig als baixos de la Zandragliona, que sempre ho sap tot i, quan una cosa no la sap, demana que l'hi expliquin. Ella diu que no és cert que em portaran a Rússia, que coneix la Maddalena Criscuolo i les altres: elles ens volen ajudar, ens volen donar una esperança. Però que n'he de fer, jo, de l'esperança? Jo l'esperança ja la tinc al cognom, perquè em dic Speranza jo també, com la mare Antonietta. Però de nom em dic Amerigo. El nom me'l va posar el pare. Jo no el vaig conèixer, i cada vegada que faig preguntes la mare

mira al cel com quan ha de ploure i no ha tingut temps d'entrar la roba estesa. Diu que és realment un gran home. Se'n va anar als Estats Units a fer fortuna. Tornarà?, vaig preguntar. Tard o d'hora, em va respondre. No em va deixar res, només el nom. Ja és alguna cosa.

Des que s'ha sabut això dels trens, al nostre carreró hem perdut la pau. Cadascú diu una cosa diferent: hi ha qui sap que ens vendran i ens enviaran als Estats Units perquè treballem, hi ha qui diu que anirem a Rússia i ens ficaran als forns, hi ha qui ha sentit que només se'n van les criatures dolentes, que les bones se les queden les mares, hi ha gent a qui tant se li'n dona i continua com si res perquè és d'allò més ignorant. Jo també soc ignorant, tot i que al carreró em diuen Nobel, perquè, malgrat que a l'escola no hi he volgut anar més, sé un munt de coses. Aprenc pel carrer: vaig amunt i avall, sento històries, m'interesso pels assumptes dels altres. Ningú no neix ensenyat.

La mare Antonietta no vol que vagi explicant els seus afers. I jo no ho dic mai a ningú, que sota el nostre llit hi ha els paquets de cafè d'en Capa 'e fierro. Ni tampoc que en Capa 'e fierro ve a les tardes a casa nostra i es tanca a dins amb la mare. Ves a saber què li diu, a la seva dona, potser que va a jugar al billar. A mi em fa sortir, diu que han de treballar, ell i ella. Allavòrens jo surto i vaig a buscar draps. Parracs, retalls, roba de segona mà dels soldats americans, coses brutes i plenes de puces. Al principi, quan ell venia, jo no volia marxar: no podia suportar que en Capa 'e fierro vingués a fer el senyor a casa meva. Després la mare em va dir que l'havia de tractar amb respecte, perquè era un home

que tenia amistats importants i perquè gràcies a ell menjàvem. Va dir que de comerç hi entenia i que d'ell només en podia aprendre coses, que em podia fer de guia. Jo no li vaig respondre, però des d'aquell dia, cada vegada que arriba ell, jo surto. Els draps que recullo els porto a casa, la mare els ha de rentar, fregar i cosir, i al final els donem a en Capa 'e fierro, que té una parada a piazza Mercato i aconsegueix vendre'ls als que són menys pobres que nosaltres. Mentrestant miro les sabates i en compto els punts amb els dits, i quan arribi a deu vegades deu passarà alguna cosa bona: el meu pare tornarà ric dels Estats Units, i seré jo qui deixarà en Capa 'e fierro tancat a fora.

Però una vegada el joc va funcionar de debò. Davant el teatre San Carlo vaig veure un senyor amb unes sabates tan noves i resplendents que valien cent punts de cop. I heus aquí que, quan vaig tornar a casa, en Capa 'e fierro era fora, davant la porta. La mare havia vist passar la seva dona pel Rettifilo amb una bossa nova sota el braç. En Capa 'e fierro va dir:

—Has d'aprendre a esperar. Espera, que a tu també et tocarà.

La mare va respondre:

—Doncs avui t'esperaràs tu.

I aquell dia a casa no el va deixar entrar. En Capa 'e fierro es va quedar davant els baixos, es va encendre un cigarret i se'n va anar amb les mans a les butxaques. Jo li vaig anar al darrere només pel gust de veure'l de mal humor, i li vaig dir:

—Que és festa, avui, Capa 'e fierro? Que no es treballa?

Ell es va posar a la gatizoneta davant meu, va fer una xuclada al cigarret i quan va deixar anar l'aire li van sortir de la boca tot de petits anells de fum.

—Vaiet —em va dir—, les dones i el vi són la mateixa cosa. O domines tu o et deixes dominar. Si et deixes dominar, perds els sentits, et tornes un esclau, i jo sempre he sigut un home lliure i sempre ho seré. Vine, anem al bar, avui et deixaré beure vi negre. Avui en Capa 'e fierro et farà tornar un home!

—Quina llàstima, Capa 'e fierro, no us puc acontentar, he de fer coses.

—I quines coses has de fer, tu?

—He d'anar a buscar draps, com sempre. Valen quatre rals, però ens permeten menjar. Disculpeu.

El vaig deixar sol, mentre els anells de fum del cigarret desapareixien en l'aire.

Els draps que trobo els fico en una cistella que em va donar la mare. Com que la cistella un cop plena pesa molt, vaig començar a portar-la sobre el cap com he vist que fan al mercat les dones. Però al final, a còpia de portar-la així dia sí dia també, em van caure els cabells i em va quedar la coroneta pelada. I em sembla que va ser per això que la mare em va fer afaitar el cap, no pas pels polls!

Mentre recullo draps pregunto per la història del tren, però res. Hi ha qui diu blanc, hi ha qui diu negre. En Tommasino continua dient que ell no hi ha d'anar, perquè a casa seva no li falta res i la seva mare, la senyora Armida, no ha caigut mai fins al punt d'haver de demanar caritat. La Pachiochia, que és la que mana al nostre carreró, diu que, quan hi havia el rei, certes coses

no passaven, i les mares no es venien els fills. Diu que ja no hi ha dig-ni-tat! I cada vegada que ho diu ensenya les genives marrons, serra aquelles quatre dents grogues que encara té i escup pels forats de les que ja no té. La Pachiochia ja va néixer lletja, crec, i és per això que de marit no n'ha tingut mai. Però d'això no se'n pot parlar, perquè és el seu punt feble. I del fet que no té fills, tampoc. En altre temps tenia una cadenera, però es va escapar. De la cadenera tampoc no se'n pot parlar, amb la Pachiochia.

La Zandragliona també s'ha quedat soltera. No se n'ha sabut mai la raó. Hi ha qui diu que no es va decidir entre els que l'havien demanada i al final es va quedar sola, perquè en realitat és molt rica i no vol compartir els seus diners amb ningú. Hi ha qui diu que havia tingut un promès, però que se li va morir. Hi ha qui diu que havia tingut un promès però després es va descobrir que ja era casat. Jo dic que tot això són enraonies.

Només una vegada la Pachiochia i la Zandragliona van estar d'acord: quan els alemanys van pujar fins al nostre carreró a arreplegar menjar i totes dues els van amagar cagarades de colom al *casatiello* dient que eren *cicoli* de porc, una especialitat típica de la nostra cuina. Aquells se'l van menjar dient *gut, gut!*, mentre la Pachiochia i la Zandragliona es donaven copets de colze i reien per sota el nas. Els alemanys no van tornar a aparèixer, ni tan sols per castigar-nos.

De moment, la mare Antonietta no se m'ha venut. Però allavòrens, dos o tres dies després d'allò de la monja, quan torno a casa amb la cistella dels draps m'hi trobo aquella Maddalena Criscuolo. Ja està, penso, m'han

vingut a comprar a mi també! Mentre la mare parla amb ella, jo vaig amunt i avall per l'habitació com si estigués mig tocat del bolet i si em fan alguna pregunta no responc o tartamudejo expressament. Vull semblar retardat, així ja no em podran comprar. Perquè, qui és el ximple que es vol comprar un nen tartamut o retardat?

Diu la Maddalena que ella també ha sigut pobra i que encara ho és, que la gana no és una culpa, sinó una injustícia. Que les dones s'han d'unir entre elles per millorar les coses. Però la Pachiochia diu sempre que si totes les dones portessin els cabells curts i pantalons com aquella Maddalena, el món seria un desgavell. Però jo penso: mira qui parla, ella que té bigoti i tot! La Maddalena de bigoti no en té. Té la boca bonica i vermella i les dents blanques.

La Maddalena abaixa la veu i diu a la mare que coneix la seva història i sap fins a quin punt ha patit amb la desgràcia, i que les dones s'han d'ajudar entre elles amb la solidaritat. La mare Antonietta s'està dos minuts mirant un punt de la paret on no hi ha res, i sé que pensa en el meu germà gran, en Luigi.

Abans de la Maddalena, a casa nostra ja hi havien vingut altres senyores, però no duien els cabells curts ni pantalons. Eren senyores de debò, amb roba bona i els cabells rossos ben pentinats. Quan entraven al carreró, la Zandragliona feia una ganyota i deia: «Han arribat les dames de la caritat». Nosaltres al principi estàvem contents, perquè ens portaven paquets amb menjar, fins que vam anar descobrint que als paquets no hi havia ni pasta ni carn ni formatge. Hi havia arròs. Sempre arròs,

només arròs. Cada vegada que venien, la mare Antonietta mirava al cel i deia: «Avui tornarem a quedar arrossinats, amb tant d'arròs!». Les dames de la caritat al principi no entenien el que passava; després, quan van veure que els paquets ja no els volia ningú, van dir que aquell era el producte nacional i que feien la «campanya de l'arròs». La gent va començar a deixar d'obrir quan trucaven a la porta. La Pachiochia deia que nosaltres no sabem el que és l'agraïment, que no ens mereixem res i que ja no hi ha dig-ni-tat. Però la Zandragliona deia que aquelles venien a burlar-se de nosaltres, amb l'arròs i tota la pesca, i cada vegada que algú li volia regalar una cosa que no volia, ella deia: «Apa, ja tenim aquí les dames de la caritat!».

La Maddalena promet que al tren ens hi divertirem, i que les famílies del nord i del centre d'Itàlia ens tractaran com si fóssim fills seus, ens alimentaran, ens curaran, ens donaran roba i sabates noves (dos punts). Allavòrens jo deixo de fer el tartamut retardat i dic:

—Mare, ven-me a aquesta senyora!

La Maddalena obre la boca grossa i vermella i es posa a riure, però la mare em venta un clatellot amb el dors de la mà. Jo em toco la cara, que em crema, no sé si més per la bufa o per la vergonya. La Maddalena deixa de riure i posa una mà al braç de la mare. Ella s'aparta com quan toca una olla bullent. A la mare no li agrada que la toquin, ni tan sols per fer-li carícies. Tot seguit la Maddalena fa una veu d'allò més seriosa i diu que ella no em vol comprar. Que el Partit Comunista està organitzant una cosa que no s'ha vist mai abans, que quedarà enregistrada a la Història, que la recordarà tot-

hom durant anys i panys. Com l'afer del *casatiello* amb les cagarades de colom?, pregunto jo. La mare Antonietta em mira malament i jo penso que rebré una altra cleca, però en comptes de pegar-me, em diu:

—I tu, què vols fer?

Jo responc que si em donen sabates noves de trinca (una estrella) hi vaig a peu i tot, a calcs comunistes, ni trens ni romanços. La Maddalena somriu, la mare tira el cap amunt i avall, i això vol dir: doncs molt bé.